

De impact van scheiding op kinderen: knelpunten gekoppeld aan de nieuwe wetgeving

Ann Buysse

Prof. UGent, Vakgroep Experimenteel-klinische en gezondheidspsychologie

Mia Renders

Kinderpsycholoog, relatietherapeut en scheidingsbemiddelaar Contrapunt, Centrum Algemeen Welzijnswerk Artevelde, Gent

Met dank aan Johan Put, Peter Rober, Koen Schoors, Piet Taelman, Dirk Van de gaer en Gerd Verschelden

De “scheidingsrevolutie” met de spectaculaire stijging van het aantal scheidingen ging samen met veranderingen in het denken over scheiding op zich en de mogelijke legale, economische en psychosociale gevolgen ervan voor de scheidende partners, hun kinderen en de maatschappij als geheel. Wetgeving en beleid zijn geëvolueerd in hun visie op huwelijk en scheiding, getuige daarvan verschillende recente wetgevende initiatieven: de wet op de bemiddeling (19 februari 2001¹ en 21 februari 2005²), de wet die verblijfsco-ouderschap preferereert boven andere verblijfsregelingen wanneer ouders er samen niet uitkomen en er geen contra-indicaties zijn³ en de graduele evolutie weg van de schuldvraag. In Vlaanderen gebeuren meer dan 80% van de scheidingen in onderlinge toestemming⁴, een procedure die echtgenoten samen starten door een gezamenlijk verzoek aan de rechter om de echtscheiding uit te spreken zonder dat er sprake is van schuld. De hervorming van de Echtscheidingswet past in de positieve evolutie weg van de schuldvraag. Het wetsontwerp is niet de gangmaker van de schuldloze echtscheiding, maar het maakt ook de procedure die nu een minderheid van de mensen volgt (een kleine 20%), schuldloos. Als één echtgenoot wil scheiden en de andere niet, dan kan volgens het ontwerp eenzijdig de echtscheiding gevraagd worden zonder beschuldiging. Deze wetgevende initiatieven passen in een aantal positieve, internationale trends, zoals seksneutraliteit en verblijfsco-ouderschap (een trend ingegeven door de hogere participatie van vrouwen in het werkveld en de emancipatie van vaders), het bevorderen van de zelfdeterminatie van scheidende partners en bemiddeling (die toelaat dat regelingen die scheidende partners zelf overeenkomen bindend zijn), en het wegnemen van schuld. Niettemin is het belangrijk stil te staan bij de mogelijke consequenties van het veranderend juridisch

landschap voor scheidende partners, hun kinderen en de maatschappij als geheel. In deze bijdrage gaan we niet verder in op de wet zelf, maar reflecteren we vanuit een recent ontwikkeld denkkader⁵ op mogelijke implicaties.

I. VERKEERDE VRAAG

Eigenlijk is de titel van deze bijdrage een verkeerde titel. Veel te vaak hebben we ons toegespitst op de vraag “wat is de impact van scheiding op kinderen”, of meer specifieke varianten van deze vraag, zoals “wat is de impact van verblijfsco-ouderschap op kinderen”. Het gaat dan voornamelijk over een vergelijking van kinderen met apart wonende ouders en kinderen met samenwonende ouders, of van kinderen met één verblijfsregeling en kinderen met een andere verblijfsregeling. Dergelijk onderzoek heeft geleid tot gemengde resultaten. Nu eens komen kinderen met apart wonende ouders minder goed uit het onderzoek; dan weer is er geen verschil. Op lange termijn past de meerderheid van de kinderen die een scheiding tussen hun ouders meemaken zich zonder problemen aan en blijven aanvankelijke aanpassingsproblemen en het aanvankelijk verdriet niet voortduren (EMERY, 2004; HETHERINGTON & STANLEY-HAGAN, 1999; KELLY, 1996).

Het is bijgevolg vooral belangrijk te focussen op de kortetermijneffecten die een scheiding teweegbrengt bij zowel de ouders als hun kinderen. De overgang van één gezinsvorm naar een andere gezinsvorm dient op een zo goed mogelijke manier te verlopen. Een focus op het scheidingsproces, eerder dan op de gevolgen van scheiding, is dan ook veel interessanter. Procesonderzoek vertrekt vanuit een ontwikkelingsperspectief en benadrukt de transformatie en de verandering in scheidende partners, hun kinderen en de ouder-kindrelatie. Zowel

1. Wet van 19 februari 2001 betreffende de proceduregebonden bemiddeling in familiezaken, *B.S.* 3 april 2001.
2. Wet van 21 februari 2005 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek in verband met de bemiddeling, *B.S.* 22 maart 2005.
3. Wet van 18 juli 2006 tot het bevoorrechten van een gelijkmatig verdeelde huisvesting van het kind van wie de ouders gescheiden zijn en tot regeling van de gedwongen tenuitvoerlegging inzake huisvesting van het kind, *B.S.* 4 september 2006.
4. Nieuwsflits nr. 54, 12 oktober 2004, Federale Overheidsdienst Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, <http://statbel.fgov.be>.
5. Voorstel Strategisch Basis Onderzoek, UGent en K.U.Leuven. Voor meer info: Ann.Buysse@UGent.be.

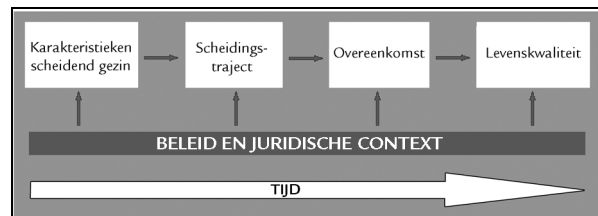
scheidende partners als hun kinderen dragen actief bij aan de ontwikkeling van een ouder-kindrelatie na de scheiding en de persoonlijke ontwikkeling van elkaar. Kinderen zijn geen passieve ontvangers van de “impact” van de scheiding of van de invloed van hun ouders. Ze zijn denkende wezens, die betekenis verlenen en in interactie staan met de ouders. Uit onderzoek van Dunn, Davies, O’Connor en Sturges (2001) naar de beleving van scheiding bij kinderen bleek dat kinderen vaak verward waren tijdens de scheiding omdat de veranderingen in hun gezin niet voldoende werden uitgelegd. Ze weten vaak niet wat er gebeurt met hun gezin en interpreteren dan dat ze niet meer graag gezien worden door de ouder die vertrokken is. Kinderen hebben positievere gevoelens wanneer ze actief betekenis kunnen verlenen en communiceren met hun ouders over de problemen die ontstaan door het leven in twee gezinnen. Deze resultaten zijn vergelijkbaar met de bevindingen van het belevingsonderzoek dat in 2005 gezamenlijk vanuit het Kinderrechtencommissariaat en de UGent gebeurde (BUYSSE & ACKAERT, 2005)⁶. Als kinderen van beide ouders een compatibel verhaal krijgen waardoor ze betekenis kunnen geven aan de scheiding én als ze het verschil blijven maken in de ouder-kindrelatie, dan kunnen ze veel beter om met de scheiding dan wanneer dit niet het geval is. Vandaar dat we ons niet focussen op de scheiding op zich en op het verschil tussen kinderen van apart wonende ouders of samenwonende ouders, maar wel op de betekenisverlening door kinderen en op het proces van verandering bij ouders, kinderen en de ouder-kindrelatie, geïnduceerd door de scheiding.

II. HET SCHEIDINGSPROCES

Het hoeft geen betoog dat het proces van “uit elkaar gaan” voor de betrokkenen een stressvolle omwenteling in hun leven is. Scheidende partners moeten vele, complexe beslissingen nemen die het verdere leven van henzelf en hun kinderen beïnvloeden. Hoewel de meeste ex-partners en hun kinderen uiteindelijk stabiliteit vinden en dus op termijn succesvol omgaan met de scheiding (AMATO, 1994; SBARRA & EMERY, 2005), gaat het scheiden op zich, het proces, vaak gepaard met een verlies van levenskwaliteit voor alle betrokkenen. Het impliceert verlies op verschillende domeinen, onder meer een verlies aan emotioneel welzijn, relationeel, fysiek en materieel welzijn, persoonlijke ontwikkeling, intimiteit, veiligheid, maatschappelijke integratie, autonomie, recht, ... (CUMMINS, 2005; SCHALOCK & VERDUGO, 2002). Vraag is wat de kwaliteit van leven na de scheiding bepaalt en hoe we op het proces kunnen inwerken zodat het verlies aan levenskwaliteit zo klein mogelijk wordt en kinderen en ouders zo goed mogelijk door de scheiding komen.

In 2004 beschreef Schalock een algemeen model dat –

toegepast op scheiding – zeer bruikbaar is om deze vraag te beantwoorden. In het model wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende determinanten van levenskwaliteit, die voor het scheidingproces kunnen worden vertaald naar: (1) de overeenkomst, (2) het traject, (3) de kenmerken van de scheidende gezinnen en (4) de context, zoals de wetgeving en het beleid (zie figuur hieronder).

Om de levenskwaliteit van gezinnen in scheiding te verklaren, vertrekt het model vanuit de karakteristieken van scheidende partners, hun kinderen en de gezinsrelaties. Zo zullen gezinnen met weinig middelen, veel schulden of veel conflict wellicht een moeilijker scheidingstraject doorlopen dan andere gezinnen. Een gezin stapt in een bepaald scheidingstraject en dat traject heeft een set van processen, dingen die het traject doet met de mensen om in een uitkomst te resulteren. Belangrijk voor de levenskwaliteit zijn onder meer de mate waarin in een scheidingstraject de samenwerking tussen de partijen wordt aangemoedigd of de mate waarin de partijen beslissingen omtrent hun verdere leven zelf in handen hebben. De uitkomst van het scheidingstraject is een regeling, een overeenkomst. Deze overeenkomst is de meest onmiddellijke voorspeller van de levenskwaliteit van ouders en kinderen in scheiding. De levenskwaliteit en de karakteristieken, scheidingstrajecten en overeenkomsten worden beïnvloed door het beleid en de juridische context. Hoe de recente wijzingen in deze context de levenskwaliteit, overeenkomsten en scheidingstrajecten beïnvloeden, is de focus van deze bijdrage.

III. EEN “GOEDE” OVEREENKOMST, “GOEDE” REGELINGEN

Een overeenkomst kan de uitkomst zijn van verschillende scheidingstrajecten. Het merendeel van de overeenkomsten wordt gesloten in het kader van een Echtscheiding Onderlinge Toestemming (EOT, meer dan 80% van de scheidingen op dit moment), dat een overeenkomst impliceert over de scheiding op zich en over alle mogelijke consequenties van de scheiding (art. 233 Burgerlijk Wetboek *juncto* art. 1287-1288 Gerechtelijk Wetboek). Verder zijn er de gehomologeerde, voorlopige maatregelen, die van toepassing zijn tijdens verschillende trajecten (art. 1258 § 2 Ger. W.), ook (en vooral) in de nieuwe Echtscheidingswet. Niet-gehomo-

6. Zie hiervoor ook het artikel “Kinderen en scheiding” in een eerder verschenen nummer: *TJK* 2006/1, 32-38.

logeerde overeenkomsten zijn ook mogelijk tussen niet-gehuwde partners.

De levenskwaliteit na scheiding hangt af van de kwaliteit van de overeenkomst. Deze laatste kan verschillende zaken impliceren. Enerzijds gaat het over de aard van de regelingen die in de overeenkomst beschreven zijn, bijvoorbeeld de verblijfsregeling voor de kinderen, verdeling van schuld en goederen, ... De levenskwaliteit van alle betrokkenen zal immers baat hebben bij een goed uitgebalanceerde, weldoordachte verblijfsregeling voor de kinderen, een – in de beleving van alle betrokkenen – faire verdeling van eigendom en schuld, duurzame regelingen die armoede tegengaan, ... Op dit moment is er geen wetenschappelijke evidentie om een of andere regeling te verkiezen, bijvoorbeeld inzake verblijf. Er zijn evenveel argumenten pro als contra aan te halen voor verblijfsco-ouderschap en hetzelfde geldt voor de klassieke weekend/weekregeling. En zoals hierboven reeds aangegeven, is het onderzoek naar wat beter is voor kinderen inzake verblijf, gebaseerd op een vergelijking van kinderen met verschillende verblijfsregelingen en werd dergelijk onderzoek fundamenteel bekritiseerd. Daarenboven vertelt onderzoek ons niet welke regeling het meest geschikt is voor het individuele kind in een individuele familie (KELLY, 1996). Het gaat niet om welke regeling de beste is, maar om de mate waarin alle partijen achter de regeling staan. Uit een onderzoek van Smart (2004) naar de ervaringen van kinderen met een bilocatieregeling, bleek dat of kinderen tevreden waren of niet afhing van het feit of de regeling gebaseerd was op de noden van de kinderen (dus niet positief voor iedereen), flexibel werd toegepast (wat bijvoorbeeld bij intens conflict onwaarschijnlijk is) en of kinderen zich “thuis” voelden in beide huizen. We maken ons dan ook zorgen omtrent de impact van de wet die verblijfsco-ouderschap prefereert boven andere regelingen wanneer ouders er samen niet uitgeraken en bij gebrek aan concrete contra-indicaties. Welke impact zal het idee dat achterliggend is aan deze wet – verblijfsco-ouderschap is beter – hebben op het maatschappelijk debat, op de individuele ouder die het beste voor zijn kind wil, maar om allerlei redenen verblijfsco-ouderschap niet ziet zitten? Verblijfsco-ouderschap is goed voor hen die het willen en aankunnen, maar verblijfsco-ouderschap is niet het beste voor iedereen. Verblijfsco-ouderschap kan bijvoorbeeld het ouderlijk conflict doen stijgen (GRYCH & FINCHAM, 1991) en het type van verblijfsregeling is voor kinderen minder belangrijk dan de kwaliteit van de gezinsrelaties na scheiding.

Anderzijds, en wellicht belangrijker, zullen kenmerken van de overeenkomst op zich een impact hebben op de levenskwaliteit van de betrokkenen. Het gaat dan om de volledigheid van de overeenkomst, de concreetheid en de creativiteit. Volledigheid refereert aan de mate waarin alles geregeld is, inclusief het verblijf van de kinderen, ouderschapsplan, steun, onderhoudsgeld, schuldbeheer, belastingimplicaties, ... (KELLY, 1996).

Concreetheid betreft de mate waarin alle details in de overeenkomst staan, bijvoorbeeld het exacte uur waarop de kinderen van de ene ouder naar de andere gaan, wie de kinderen ophaalt en brengt enzovoort. Creativiteit, ten slotte, is de mate waarin de overeenkomst op maat gemaakt is voor het gezin in kwestie en niet terugvalt op standaardregelingen. Ook hier is er reden tot bezorgdheid met betrekking tot de nieuwe Echtscheidingswet waarbij met deelakkoorden kan worden gewerkt. Het is zeer belangrijk dat ex-partners een geheel akkoord hebben – volledig, concreet en op maat gemaakt – vooraleer de scheiding kan worden uitgesproken. De voorwaarde om over alles een akkoord te hebben – zoals bij de Echtscheiding Onderlinge Toestemming (EOT) – is een werkbare component. De doelmatigheid van de bestaande EOT bestaat uit de druk om een totaalakkoord te bereiken. Er is geen akkoord zolang er niet over alles een akkoord is. En daar is niets mis mee, want het impliceert de onmogelijkheid om snel te scheiden zonder rekening te houden met de noodzakelijke regelingen op lange termijn. Door van dit principe af te stappen en deelakkoorden mogelijk te maken, dreigt het gevaar dat de resterende conflicten zich over een langere tijd afspelen, met niet enkel negatieve gevolgen voor de kinderen, maar ook voor de ex-partners zelf. Met de nieuwe wet is het zelfs mogelijk dat mensen hertrouwen nog voor ze regelingen hebben getroffen over hun bezit en kinderen uit het vorig huwelijk. Een volledige, concrete en op maat gesneden overeenkomst zal immers met meer waarschijnlijkheid leiden tot het consequent navolgen van de overeenkomst (EMERY, 1994), wat op zijn beurt de waarschijnlijkheid van ouderconflict na de scheiding doet verminderen. Het feit dat men kan scheiden zonder totaalovereenkomst, maakt dat het echtscheidingsrecht mensen niet langer bijstaat in de doelmatige reorganisatie van hun goederen en ouderschap. En het brengt geen rust want ouders moeten niet langer minstens een paar maanden een werkbaar onderhandelingsfeer onderhouden of opbouwen om regelingen te treffen die rekening houden met ieders bekommernissen.

Het gaat hier om een cruciaal punt; de kwaliteit van de overeenkomst is immers de belangrijkste en meest onmiddellijke determinant van de kwaliteit van leven van ouders en kinderen in scheiding. Daarenboven is er robuuste empirische evidentie voor het feit dat het welzijn van kinderen van apart wonende ouders vooral samenhangt met de mate van ouderlijk conflict (BUEHLER, ANTHONY, KRISHAKUMAR, STONE et al., 1997; CUMMINGS, GOEKE-MOREY, PAPP & DUKEWICH, 2002; GRYCH, 1998; PEENE & BUYSSE, 2004; CUMMINGS & DAVIES, 2002; KELLY, 1996). Zoals hierboven beschreven, zullen onvolledige overeenkomsten de kans op conflict enkel verhogen. Problemen bij de kinderen beginnen meestal reeds wanneer de ouders nog bij elkaar zijn en er veel ruzie is (KELLY, 1996). Het conflict heeft bovendien ook invloed op het latere welzijn van

de volwassen kinderen (AMATO & SOBOLEWSKI, 2001). Vooral conflicten over het kind of conflicten waarin het kind zelf betrokken wordt, zijn het meest schadelijk (DAVIES & CUMMINGS, 1994). Aanslepend conflict zorgt voor een verminderde emotionele energie bij de ouders en dit zorgt ervoor dat zij minder sensitief reageren op de noden van hun kinderen. Aanslepend conflict zorgt voor kinderen voor een gevoel van bedreiging en – in de mate waarin ze weinig betekenis kunnen geven aan het conflict – ook voor schuldgevoelens. Schuld en dreiging zijn consistent gerelateerd aan problemen bij kinderen. In het belevingsonderzoek (BUYSSE & ACKAERT, 2005) gaven kinderen aan dat aanslepend ouderconflict na de scheiding nefast is voor het aanvaarden van de scheiding tussen de ouders. Het is voor kinderen dan ook zeer belangrijk dat ouders een manier vinden om constructiever met elkaar om te gaan. Conflict is niet iets dat per definitie moet worden vermeden, bij een scheiding is het immers onvermijdelijk. Het is vooral van belang dat het een conflict tussen de ouders blijft, dat de kinderen er niet middenin geplaatst worden. Een volledige, op maat gesneden en gedetailleerde overeenkomst is daarvoor een voorwaarde. Daarnaast is ook de weg naar die overeenkomst – het scheidingstraject – belangrijk. Dit wordt in het volgende deel verder uitgewerkt.

IV. EEN “GOED” SCHEIDINGSTRAJECT

Vele trajecten kunnen leiden tot een scheiding. Scheidende partners kunnen zelf onderhandelen of anderen voor hen laten onderhandelen en scheidende partners kunnen zelf beslissen of de rechter kan voor hen beslissen. In een EOT kunnen partners zelf onderhandelen – al dan niet met een bemiddelaar – of het aan anderen overlaten (bv. twee advocaten onderhandelen, al dan niet met een derde bemiddelaar). Ze beslissen echter zelf. De EOT is geen makkelijke weg, scheidende partners moeten eerst onderhandelen en bewijzen dat ze over alles een akkoord hebben voordat de echtscheidingsprocedure mag worden gestart. Praten vraagt meer moed dan vechten en het traject duurt soms lang, maar weglopen kan niet want aan de voorwaarde om een totaal akkoord te hebben, kon men niet ontsnappen. Met de nieuwe Echtscheidingswet is een andere mogelijkheid gecreëerd waardoor men sneller kan scheiden (de EOO, Echtscheiding Onherstelbare Ontwrichting, zonder voorwaarde over een akkoord). Maar wat betekent de uitspraak “onze echtscheiding duurde te lang”? Niet de echtscheiding blijkt het probleem, wel de ondoelmatige, langdurige wijze waarop de regelingen over goederen en ouderschap tot stand komen. De scheiding is geen probleem, de lange weg naar goede regelingen is een probleem. Met de nieuwe wet kan men vlugger scheiden (en hertrouwen), maar de weg naar goede regelingen dreigt enkel langer en meer problematisch te worden. Het is niet in ieders belang dat het snel gaat. Niet op lange termijn. De tweede beslis-

ser, en dat is er bij elke echtscheiding één, zal zich onrechtmatig in een snel opgedrongen echtscheiding geduwd voelen. De eerste kan snel scheiden, zonder rekening te houden met de tweede. Door de hervorming zou de helft van de scheidenden zich nog meer een slachtoffer kunnen voelen. Vanuit een gevoel van onrecht zetten mensen emotionele stappen. Er is dus kans dat door de nieuwe wet er meer zal worden gevochten en minder zal worden onderhandeld. Niet minder maar meer rechtspraak. Niet over de scheiding, wel over de kinderen en over de zaken die moeten worden geregeld. Het wetsontwerp stimuleert immers losse deelakkoorden die niet tot een goede verstandhouding leiden, want er blijft nog altijd iets belangrijks te regelen. En aanhoudende conflicten zijn nefast voor kinderen.

De wet op de bemiddeling is nochtans een erkenning van het belang van een scheidingstraject dat constructief onderhandelen stimuleert en conflicten kanaliseert zodat kinderen er minder mee te maken krijgen. Meer dan 50 internationale studies rond scheidingsbemiddeling tonen een globaal positief beeld, met positieve effecten van bemiddeling op het oplossen van conflicten, samenwerking, bekomen van overeenkomsten, kosteffectiviteit en cliënttevredenheid (EMERY, 1995; MCEWEN e.a., 1994; WALTON, OLIVER & GRIFFIN, 1999). Deze effecten staan daarenboven los van de geschiedenis van (intens) conflict dat sommige scheidende partners delen. Bemiddeling is ook goed voor kinderen, zo blijkt (EMERY, 1994), vooral via de positieve effecten op de ouder-kindrelatie. Bemiddeling ondersteunt immers samenwerking tussen de ouders, wat voor kinderen zeer positief is. Het is dan ook te betreuren dat die logica niet doorgetrokken werd in de nieuwe Echtscheidingswet.

REFERENTIES

- AMATO, P.R. en Sobolewski, J.M., “The effects of divorce and marital discord on adult’s children’s psychological well-being”, *American Sociological Review* 2001, 66, 900-921.
- AMATO, P.R., “Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood”, *Journal of Marriage and the Family* 1994, 1031-1042.
- BUEHLER, C., ANTHONY, C., KRISHAKUMAR, A., STONE, G., GERARD, J. en PEMBERTON, S., “Interparental conflict and youth problem behaviors: meta-analysis”, *Journal of Child and Family Studies* 1997, 6, 233-247.
- BUYSSE, A. en ACKAERT, K., “Kinderen en Scheiding”, *TJK* 2006, 1^e uitg.
- CUMMINGS, E. M. en DAVIES, P., “Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2002, 43, 31-63.
- CUMMINGS, GOEKE-MOREY, PAPP en DUKEWICH, 2002.

- CUMMINS, R.A., "Moving from the quality of life concept to a theory", *Journal of Intellectual Disability Research* 2005, 49, 699-706.
- DAVIES, P.T. en CUMMINGS, E.M., "Marital Conflict and Child Adjustment: An emotional insecurity hypothesis", *Psychological Bulletin* 1994, 116, 387-411.
- DUNN, J., DAVIES, L.C., O'CONNOR, T.G. en STURGESS, W., "Family lives and friendships: The Perspectives of children in step-, single-parent, and nonstep families", *Journal of Family Psychology* 2001, 15, 272-287.
- EMERY, R.E., *Renegotiating family relationships: Divorce, child custody and mediation*, New York, Guilford Press, 1994.
- EMERY, R.E., *Divorcing mediation – negotiating agreements and renegotiating*, 1995.
- GRYCH, J.H., "Children's appraisals of interparental conflict: situational and contextual influences", *Journal of Family Psychology* 1998, 12, 437-453.
- HETHERINGTON E.M., BRIDGES, M. en INSABELLA, G.M., "What matters? What does not? Five perspectives on the association between marital transitions and children's adjustment", *American Psychologist* 1998, 53, 2, 167-184.
- KELLY, J.B., "A decade of divorce mediation research: some answers and questions", *Family and Conciliation Courts Review* 1996, 34, 373-385.
- MC EWEN, C.A., ROGERS, N.H. en MAIMAN, R.J., "Bring in the lawyers – challenging the dominant approaches to ensuring fairness in divorce mediation", *Minnesota Law Review* 1995, 79, 6, 1317-1411.
- PEENE, O. en BUYSSE, A., *Linking Marital Conflict to Child Adjustment: A social-cognitive Analysis*, Doctoral dissertation, 2004.
- SBARRA, D.A. en EMERY, R.E., "Coparenting conflict, nonacceptance, and depression among divorced adults: Results from a 12-year follow up study of child custody mediation using multiple imputation", *American Journal of Orthopsychiatry* 2005, 75, 1, 63-75.
- SCHALOCK, R.L. en VERDUGO, M.A., *Handbook on quality of life for human service practitioners*, Washington, DC, American Association on Mental Retardation, 2002.
- SCHALOCK, R.L., "The concept of quality of life: what we know and do not know", *Journal of Intellectual Disability Research* 2004, 48, 3, 203-216.
- SMART, C., "Children's narratives of post-divorce family life: from individual experience to an ethical disposition", *Sociological Review* 2006, 54, 155-170.
- WALTON, L, OLIVER, C. en GRIFFIN, C., "Divorce mediation: The impact of mediation on the psychological well-being of children and parents", *Journal of Community and Applied Social Psychology* 1999, 9, 1, 35-46.